

ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟΝ

Η Η ΥΠΟΓΕΙΟΣ ΛΙΜΝΗ

ΤΗΣ ΓΟΡΑΝΤΣΗΣ

Ἡ Ἥπειρος πολλὰ περιέχει τὰ περίεργα καὶ ὑπὸ γεωλογικὴν ἔποψιν, ἐν δὲ τούτων εἶνε καὶ τὸ καλούμενον Σπήλαιον τῆς Γοραντσῆς ἢ Καλογοραντσῆς, ὅπερ οὕτως ὠνόμασαν οἱ παρερχόμενοι περιηγηταὶ καὶ οἱ λαμβάνοντες τὰς πληροφορίας αὐτῶν ἐξ ἁδῶν, μὴ τολμήσαντες, φαίνεται, νὰ εἰσέλθωσι, διότι τοῦτο φαίνεται μὲν ἔξωθεν σπήλαιον, ἀλλὰ πράγματι εἶνε ὑπόγειος λίμνη, περὶ ἧς ἐστὶν ἡμῖν ὁ λόγος.

Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ἀργυροκάστρου ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τὸ τμήμα τῆς *Δρυϊνουπόλεως* ἢ *Δροπόλεως* κείμενον ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τῶν ὄρέων *Σοπότι* καὶ *Πλατοβουρίου*, τῶν διαχωριζόντων τὴν ἐπαρχίαν Ἀργυροκάστρου ἀπὸ τὴν τοῦ Δελβίνου. Τὰ ὄρη ταῦτα εἶνε οἰονεὶ ἀνυπέρβλητα φρούρια, δι' ὧν εἰσὶν ὠχυρωμένοι κατ' ἀλλήλων αἱ δύο αὗται ἐπαρχίαι, αἱ ὁποῖαι συγκοινωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας μόνον διὰ τῶν περιφρήμων στενῶν τῆς Μουζίνας, τῶν ὑπερκειμένων τῆς πόλεως Δελβίνου καὶ τῶν διαχωριζόντων τὰ εἰρημένα ὄρη Σοπότι καὶ Πλατοβουρίου, καὶ διὰ τῆς *Σκάλας* τῆς *Λεονίτσας* ἐπὶ τῆς συνοχῆς τοῦ ὄρους τούτου μετὰ τοῦ τῆς *Στουγάρας* καὶ τοῦ *Μακρὰλέξη*, τοῦ καὶ ἐκ τῆς πόλεως τῆς Κερκύρας ὁρατοῦ, ὡς ὑπερέχοντος κατὰ τὸ ὕψος πάντα τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς παραλίας ὄρη τῆς ἐπαρχίας Φιλιατῶν, τῆς ἀντικρὺ τῆς πόλεως ταύτης κειμένης.

Τὸ τμήμα τοῦτο, οὐτινος πρωτεύουσα εἶναι αὐτὴ ἢ τῆς ὅλης ἐπαρχίας πρωτεύουσα, τὸ Ἀργυροκάστρον, περιρρέεται καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς βορ-

ρᾶν ὑπὸ τοῦ Δρίνου ποταμοῦ, ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων τοῦ ὁποίου κεῖνται αἱ αὐτὸ ἀποτελοῦσαι κῶμαι καὶ χωρία μέχρι τῶν κατωτάτων δυτικῶν ὑπωρειῶν τῆς *Μερόπης* τοῦ Πτολεμαίου, ἢ τῶν νῦν καλουμένων ὀρέων *Λουντσοῦρι* καὶ *Μποτοσκοπούλου*, τοῦ περιωνύμου διὰ τὰς θερινὰς αὐτοῦ νομάς, ἐν αἷς ἔβασκον τὰ πολυπληθῆ ποίμνια καὶ λοιπὰ κτήνη τοῦ περιλαλήτου Ἀλῆ πασσᾶ τοῦ Τεπελενλῆ, καὶ ἐκ τῶν ΜΑ ὑπωρειῶν τοῦ ὁποίου ἔχει τὰς πρώτας αὐτοῦ πηγὰς ὁ ὄνόματι καὶ πράγματι *Θάμισ* τῶν ἀρχαίων, ἢ ὁ καθ' ἡμᾶς *Καλαμάς*, ὁ περιβόητος καταστάς, ὡς τεθείς ὄριον τῆς Βερολινείου λεγομένης γραμμῆς, τῆς ἀνεκτελέστου μεινάσης, Κύριος δ' οἶδεν, ἂν θὰ ἐκτελεσθῇ ποτε, ὅπως νῦν ἔχωσι τὰ παρ' ἡμῖν.

Ἀποτελεῖται τὸ τμήμα τοῦτο ἐκ τῆς πρωτευούσης Ἀργυροκάστρου καὶ πέντε καὶ τεσσαράκοντα κωμῶν καὶ χωρίων, ἐν αἷς κατοικοῦσι 13000 περίπου ψυχαί· εἶναι δὲ καθ' ὅλα ἑλληνικώτατον ἦτοι κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, καὶ διατηρεῖ 23 σχολεῖα, ἐν οἷς φοιτῶσι παῖδες περὶ τοὺς 1100.

Ἐν τῷ τμήματι τούτῳ κεῖται καὶ ἡ τρεῖς περίπου ὥρας ἀπέχουσα Μ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δρίνου κώμη *Γοραντσῆ* ἢ *Καλογοραντσῆ* πρὸς διάκρισιν τῆς ἐτέρας κώμης τοῦ αὐτοῦ τμήματος *Βλαχογοραντσῆς*, τῆς ΜΑ τοῦ Ἀργυροκάστρου κειμένης πέραν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δρίνου καὶ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τῶν λόφων καὶ βουνῶν, τῶν διαχωριζόντων τὴν κοιλάδα τοῦ Δρίνου ἀπὸ τοῦ λεγομένου *Μακρυκάμπου*. Ἡ κώμη αὕτη ἐκτισμένη ἐπὶ λόφου ἀνύδρου οἰκεῖται ὑπὸ 120 οἰκογενειῶν, σὶ ὁποῖα διατηροῦσι καλλίστην δημοτικὴν καὶ ἐν μέρει ἑλληνικὴν σχολὴν, ἐν ἣ φοιτῶσιν 60 παῖδες. Ἡ σχολὴ τῆς κώμης ταύτης διατηρεῖται καλῶς τῇ ἐπιμελείᾳ πάντων μὲν τῶν κατοίκων, ἀλλ' ἰδίᾳ τῇ συντόνῳ ἐπαγρυπνήσει τοῦ ἐκ ταύτης ὀρμωμένου καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορευμένου κυρίου Παναγιώτου Μπόλου.

Ἐπὶ τῆς ΜΔ ὑπορείας τοῦ ἐφ' οὗ κεῖται ἡ κόμη λόφου ὑπάρχει ἡ εἰσόδος τοῦ Σπηλαιίου τῆς Γοραντσῆς ἢ Καλογοραντσῆς, τοῦ καλουμένου ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων τῆς Νύφης ἢ τῶν Ἀνεραῖδων ἢ τῆς ὑπογείου μεγάλης λίμνης. Πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τοῦ ῥύακος, ὃν σχηματίζουν τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐξερχόμενα ὕδατα ἐν καιρῷ χειμῶνος, ὑπάρχει τμήμα βράχου ἀποκοπὴν ἐκ τῆς ὠθητικῆς δυνάμεως τῶν ἔσωθεν ὑδάτων, ὅπως εὕρωσι διέξοδον. Εἶναι λοιπὸν ὁ βραχώδης οὗτος ὄγκος ὁ ἄλλοτε φράττων τὴν ὀπὴν ταύτην. Ὁ περιηγητὴς εἰσερχόμενος διὰ τῆς ὀπῆς ταύτης, ἥς τὸ μέγεθος εἶναι ἴσον περίπου θύρας, εὕρίσκεται εἰς εὐρεῖαν στρογγύλην φυσικὴν αἰθούσαν ἢ δεξαμενὴν. Τὸ ἔδαφος ταύτης εἶναι κοῖλον, ἀλλ' ἡ κοιλότης αὐτοῦ κανονικωτάτη, εἰ καὶ ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων καὶ μικρῶν λίθων. Ἡ ὀροφὴ τῆς φυσικῆς ταύτης αἰθούσης ἔχει σχῆμα θόλου κανονικοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἑξοχὴ τις ἐπικρεμαμένη οἶονεὶ ὡς πέπων. Οὐδόλως δὲ παράδοξον οἱ πρακτικοὶ ἀρχιτέκτονες τῆς Ἡπείρου νὰ ἔλαβον ἐκ τούτου τὸ σχέδιον νὰ κοσμῶσι τὰς ὀροφὰς (νταβάνια) τῶν αἰθουσῶν διὰ ξυλίνου ὑδροπέπωνος (καρπουζίου) στρογγύλου καὶ εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη διαιρουμένου. Τοῦτον ἐκρέμων κεχρωματισμένον διὰ τῶν φυσικῶν χρωμάτων αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λεγομένου ὀμφαλοῦ τῆς ὀροφῆς (νταβανίου), ὡς ἔστιν ἰδεῖν εἰς πλείστας ἀρχαίας οἰκίας τῶν Ἰωαννίνων, τῶν κωμῶν τοῦ Ζαγορίου καὶ παντοῦ σχεδὸν τῆς Ἡπείρου, ἐνθα σώζονται εὐκτιστοὶ ἀρχαῖαι οἰκίαι.

Ἀντικρὺ τῆς ἐξωτερικῆς εἰσόδου ὑπάρχει κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἐτέρα ὀπὴ ἢ πύλη, δι' ἥς εἰσέρχεται ὁ περιηγητὴς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν σπήλαιον ἢ τὴν λίμνην. Ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ὀπὴ εἶναι κεκοσμημένη ἐνθεν καὶ ἐνθεν δι' ὠραιότατων περιστυλίων ἐκ σταλακτικῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄνω αὐτῆς μέρος κοσμεῖται διὰ τοιούτων ποικίλων σχημάτων. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ Σπηλαιίου τούτου εἰσέρχεται ὁ περιηγητὴς ὑπὸ τὸ φῶς ἀνημμένων δάδων καὶ βαδίζει ἀνέτως

πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπὶ εὐρείας καὶ εὐθείας ζώνης. Τὸ δεξιὸν μέρος τῆς ζώνης ταύτης ἀποτελεῖται ὑπὸ βράχου ὡς τοίχου ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ ἀνωτάτου μέρους τοῦ Σπηλαίου, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἀριστερὰ οὐδὲν ἔρεισμα ἔχει· χάος μέγα ἐκτείνεται· διὸ καὶ οἱ εἰσερχόμενοι βαδίζουσι πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἐπὶ τοῦ βράχου ἐρειδόμενοι. Ἀφοῦ ὁ εἰσερχόμενος βαδίσῃ 10-12 λεπτὰ ἐπὶ τῆς ζώνης ταύτης, ἀφικνεῖται εἰς τὸ τέρμα αὐτῆς, ὅπερ ὀρίζουσι δύο δρύϊνοι στύλοι, ἔργον ἀνθρωπίνης χειρὸς, ἀλλὰ ποίας ἄγνωστον, ἀπὸ τῆς βάσεως μέχρι τῆς ὀροφῆς τοῦ Σπηλαίου. Πέραν τῶν στύλων τούτων δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ τις, διότι ἐκτείνεται ἀπέραντος λίμνη.

Μεταξὺ τῶν δύο δρύϊνων στύλων ὑπάρχει χειροποίητος λίθινος κλίμαξ, ἣτις ἄγνωστον ἐπίσης ὑπὸ τίνος κατασκευάσθη καὶ ἐκ πόσων βαθμίδων ἀποτελεῖται· διότι τὸ ὑποχθόνιον τοῦτο ὕδωρ καλύπτει ταύτας. Ἐν καιρῷ μεγάλης ἀνομβρίας καὶ ξηρασίας τὰ ὕδατα ἐλαττοῦνται καὶ ἀναφαίνονται 4-5 βαθμίδες, καὶ τοῦτο εἶνε τὸ μέτρον τῆς μεγαλειτέρας καταβάσεως τῶν ὑδάτων, ὅσον ἐκ παραδόσεως γινώσκουσιν οἱ χωρικοί, οἱ ὁποῖοι οὐδὲν, ὡς εἶπον, ἐξ ἀκοῆς σώζουσι περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν στύλων καὶ τῆς κλίμακος.

Ἀλλὰ τί χρησιμεύουσι ταῦτα καὶ πρὸς τί κατασκευάσθησαν; Εὐνόητον τοῦτο εἰς τὸν ἐπισκεπτόμενον τὰ μέρη ἐκεῖνα. Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ἡ κώμη κεῖται ἐπὶ λόφου ἀνύδρου καὶ οὐδερμία ὑπάρχει πέραν τῆς μακρᾶν αὐτοῦ πηγῆς, ἐξ ἧς νὰ ὑδρεύωνται οἱ κάτοικοι, καὶ τούτου ἕνεκα ἀναγκάζονται τὸ θέρος νὰ ὑδρεύωνται ἐκ τῆς ὑπογείου ταύτης λίμνης. Ἴνα λοιπὸν μὴ συμβαίνωσι δυστυχήματα, ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἠναγκάσθησαν οἱ τότε κάτοικοι νὰ στήσωσι τοὺς δύο δρύϊνους στύλους καὶ νὰ κατασκευάσωσι τὴν κλίμακα, ὅπως οἱ μὲν στύλοι χρησιμεύωσιν ὡς δεῖκται τοῦ τέρματος τῆς ζώνης, ἡ δὲ κλίμαξ χρησιμεύῃ, ἵνα κατέρχωνται δι' αὐτῆς καὶ λαμβάνωσιν ὕδωρ, ὅταν τὰ ὕδατα πίπτωσιν ἢ χαμηλώνωσι κατὰ τὴν ἐγγύριον φράσιν.

Οἱ κάτοικοι τῆς κώμης ταύτης καὶ ἰδίᾳ αἱ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι φροντίζουνσι τὰ τοῦ οἴκου, δι' ὅλου τοῦ θέρους ὑδρεύονται ἐκ τῆς ὑπογείου ταύτης λίμνης. Εἰσὶ δὲ τόσον εἰθισμέναι, ὥς τε, ὥς ἄλλοι Λυγκεῖς, εἰσέρχονται ἄνευ φωτός, πληροῦσι τὰς ὑδρίας καὶ τὰ μικρὰ βυτία (βουτσέλας) ὕδατος, φορτόνονται ταῦτα καὶ ἐξέρχονται χωρὶς ποτὲ νὰ συμβῇ δυστύχημά τι, καθόσον ἡ παράδοσις οὐδὲν τοιοῦτον ἀναφέρει. Ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τοῦ φθινοπώρου μέχρι τοῦ Μαΐου, πολλάκις δὲ καὶ τοῦ Ἰουνίου, ὑδρεύονται ἐκ τῶν ἐξερχομένων ἐκ τοῦ Σπηλαιίου ὑδάτων, τὰ ὁποῖα σχηματίζουνσι ῥύακα χυνόμενον εἰς τὸν Δρίνον.

Τὰ ὕδατα τῆς ὑποχθονίου ταύτης λίμνης ἄρχονται ὑψούμενα ἅμα ἀρχίσωσι τὰ λεγόμενα πρωτοβρόχια, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὑψοῦνται ἄνω τῆς ζώνης καὶ ἄρχονται νὰ ἐκρέωσι διὰ τῶν ὁπῶν ἐξῶ. Ὄταν τὸ φθινόπωρον καὶ ὁ χειμὼν εἶνε ὑετώδη, ἐξέρχεται τοσοῦτον ὕδωρ, ὥστε αἱ ὁπαὶ δὲν διακρίνονται. Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου ἐλαττοῦται βαθμηδὸν ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος μέχρι τοῦ Μαΐου καὶ Ἰουνίου. Ὄταν ὁμως τύχη νὰ ᾔηνε πολυομβρος ἢ ἀνοιξίς καὶ τὸ θέρος τότε ἢ ὑψώσεις αὐτῶν διατηρεῖται καὶ κατὰ τὸ θέρος καὶ ἐκρέουσι διὰ τῶν ὁπῶν, ἀλλὰ τοῦτο σπανίως συμβαίνει.

Ποία ἡ ἔκτασις τῆς ὑποχθονίου ταύτης λίμνης, ἥς τὰ ὕδατα διαχυέστατα καὶ ἡδύτατα τὴν πόσιν, καὶ ἐν ἣ οὐδὲν ἕτερον ὑδρόβιον ἀπαντᾷ ἢ μόνον λεπτοὶ, ὡς μικροὶ ὄφεις, ἐγγέλυς, ἐστερημένοι πάσης γεύσεως· διὸ καὶ παρορῶνται ὑπὸ τῶν κατοίκων, ὅσας τις συλλαμβάνωνται, ἄγνωστον· διότι οὐδεὶς ποτὲ ἐπεχείρησε τολμηρότερόν τι τῆς εἰσόδου μέχρι τῶν δρυῖνων στύλων. Φαίνεται ὁμως ὅτι ἡ ὑποχθόνιος ἔκτασις αὐτῆς εἶναι μεγάλη καὶ θὰ ἐκτείνηται κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν μέχρι Σαγιαδος.

Πόθεν δὲ τεκμαιρόμεθα τοῦτο; Ἐκ τοῦ ἐπομένου γεγονότος. Κατὰ τὸ 1868 συνέβη σεισμὸς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φιλιατῶν, ἐξ οὗ ἐβυθίσθησαν οἰκίαι τινὲς τῆς κώμης Σαγιαδος,

τῆς ὑπερθεῖν τοῦ ὁμωνύμου ἐπινείου τῶν Φιλιατῶν κειμένης· Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις κατόπιν τοῦ γεγονότος τούτου ἐπεμψεν ἐκ Κων)πόλεως, μηχανικούς, ἵνα ἐξετάσωσι τὸ αἷτιον τῆς καταβυθίσεως καὶ ἴδωσι μὴ καὶ ἡ λοιπὴ κώμη διατρέχει τὸν αὐτὸν κίνδυνον. Οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν ἀπεφάνθησαν περὶ ἀμέσου μετοικήσεως τῶν κατοίκων παρὰ τὸ ὁμωνυμον ἐπίνειον, διότι ὁ κίνδυνος μέγας, καθόσον ὑπὸ τὸ βουνὸν, ἐφ' οὗ κεῖται ἡ κώμη ὑπάρχει ἄφθονον ὕδωρ σχηματίζον λίμνην, ὃ δὲ φλοιοὺς αὐτοῦ εἶναι τόσον λεπτὸς, ὥστε τὸν ἔσχατον διατρέχει κίνδυνον ἐν περιπτώσει νέου σεισμοῦ νὰ διαρραγῇ καὶ καταρρεύσῃ καὶ τὰ πάντα γίνωσιν ἄβυσσος. "Οτι δὲ ἡ γνώμη αὐτῶν εἶναι ἀληθὲς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἐπόμενον :

Οἱ κάτοικοι τῆς κώμης Σαγιαῶδες ζυλεύονται ἐκ τῆς ὀπισθεν τῆς κώμης αὐτῶν βαρείας κλιτύος τοῦ ὁμωνύμου βουνοῦ, ὅπερ διέρχονται, ἵνα μεταβῶσι πρὸς ζύλευσιν. Διερχόμενοι δὲ αὐτὸ καὶ μάλιστα κατὰ τὸ θέρος ἀκούουσι συνεχῇ ὑπόγειον κρότον ρεόντων ὑδάτων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν. Ὁ κρότος δὲ οὗτος γίνεται ἔτι μᾶλλον ἀκουστός, ὅταν τις προσηλωσῇ τὸ οὖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπερ μαρτυρεῖ καὶ τὴν ὑπὸ τὸ ὄρος ὑπαρξιν ἄφθονων ὑδάτων καὶ τὸ λεπτὸν τοῦ φλοιοῦ αὐτοῦ. Τὸν ἐκ τῶν ρεόντων δι' ὑπογείων καταρρακτῶν ὑδάτων κρότον ἐκλαμβάνουσιν οἱ κάτοικοι, καὶ ἰδίᾳ αἱ γυναῖκες, ὡς ἔργον δαιμόνων οἰκούντων ὑπὸ τὸ βουνὸν τοῦτο, ὅπερ ἐν συνοδίᾳ αὐταὶ διέρχονται μεταβαίνουσαι τὸ θέρος πρὸς ζύλευσιν.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὰ ὕδατα τῆς ὑποχθονίου λίμνης τῆς Γοραντσῆς ρέουσι πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, καὶ τὸν μὲν χειμῶνα ἄφθονα ὄντα ὑπερπληροῦσι πάντα τὰ κοιλώματα καὶ ψόφος δὲν ἀκούεται, τὸ δὲ θέρος ἐλαττούμενα ρέουσι κατωφερῶς ἢ πίπτουσιν ἐκ καταρρακτῶν καὶ ἀκούεται ὁ κρότος αὐτῶν. Ἀλλὰ περὶ πάντων τούτων ἀπαιτοῦνται ἔρευναι ἐπιστημονικαί, ἵνα θετικῶς ἀποφανθῇ τις.

Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι τῆς Σαγιαῶδες ἔχουσι κακὴν ιδέαν

περὶ τῶν ὑπὸ τὸ βουνὸν καὶ τὴν κώμην αὐτῶν ὑδάτων, ἀλλὰ τοῦναντίον οἱ τῆς Γοραντσῆς. Οὗτοι θεωροῦσι τὸ Σπήλαιον καὶ τὴν ὑποχθόνιον λίμνην αὐτῶν ὡς κατοικίαν τῶν *Νυμφῶν καὶ Ἀγεραῖδων*, τῶν εὐμενῶν τούτων θεοτήτων, αἵτινες τὴν ἀνοιξιν λίαν πρῶτ' ἐξέρχονται καὶ παίζουσιν εἰς τὰ διαχυτῇ ὕδατα τοῦ ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ σπηλαίου σχηματιζομένου ῥυακος καὶ ἐν τῇ χλόῃ καὶ τοῖς ἀνθεσι τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ.

Ταῦτα ἐν συντόμῳ περὶ τοῦ Σπηλαίου ἢ ὑποχθονίου λίμνης τῆς Γοραντσῆς, ἣτις δὲν εἶναι ἡμόνη ἐν Ἡπείρῳ, διότι καὶ ὑπὸ τὸ Μουτσκέλιον, ἐκ τῶν 160 πηγῶν τοῦ ὁποίου σχηματίζεται ἡ *Παμβῶτις* λίμνη ἢ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων, ὑπάρχει ἐτέρα ὑπόγειος λίμνη, περὶ ἧς ἐς ἄλλοτε.

Ἐγγραφον ἐν Ἀθήναις τὴν 20 Αὐγούστου 1886.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΣΙΓΑΡΑΣ

— — — — —